

A „jog és irodalom” – „Law and Literature” mozgalom jogelméleti megközelítési lehetőségei és hasznosíthatósága a jog és a jogászok számára

A „jog és irodalom” („law and literature”) mozgalmához különböző típusú elemzések tartoznak. Ezeknek hagyományosan két fő formáját különböztetik meg: (1.) a „jog az irodalomban” („law in literature”) és (2.) a „jog mint irodalom” („law as literature”) irányzatait.¹ Előbbi azt vizsgálja, hogy a jog, a jogászság, a jog és erkölcs, jog és igazságosság viszonya stb. hogyan jelenik meg az egyes irodalmi művekben vagy azok valamely csoportjában; míg utóbbi abból indul ki, hogy a jog- és az irodalomtudomány elemzési tárgya közös: az írott szövegek, illetve az azok által használt nyelv és ezért az irodalmi szövegek értelmezése során nyert tapasztalatok felhasználhatók a jogi szövegek analízise során is (vagy éppen a filológiai hermeneutika révén bizonyítható be a jogszabályszövegek megszüntethetetlen többértelműsége, immanens nyitottsága). Megkülönböztethetjük továbbá (3.) azokat a kutatási irányokat, amelyek az „irodalom jogára” („law of literature”) vonatkoznak, például szerzői joggal, irodalmi plágiumvitákkal stb. foglalkoznak, vagy irodalmi művekben – azok által – elkövetett bűncselekmények, szabálysértések vagy kártérítési követelést megalapozó polgári jogi (személyiségi jogi) jogsértések jogi szempontú elemzését tartalmazzák.² Nagy Tamás alapján önálló ágként detektálhatjuk (4.) a „narratív jogtudományt” („narrative jurisprudence”) vagy – másképpen – „jogi

történetmondást” („legal storytelling”), valamint (5.) azokat az „intertextuális elemzéseket”, amelyek azt mutatják meg, vajon „miként gyakorol és gyakorolt a múltban hatást egy-egy jogi szöveg valamely irodalmi mű szövegének a formálódására”.³ Szintén a kutatási tárgyhoz tartoznak (6.) azok az elemzések, amelyek azt vizsgálják, hogy egy-egy konkrét irodalmi mű, vagy ezek valamely csoportja hogyan befolyásolta a hatályos jog megváltoztatását, de lege ferenda-elképzelések kialakítását és/vagy azok törvénnyé válását;⁴ amelyek (7.) a jogtudományt mint irodalmi műfajt fogják fel és művelik;⁵ végül pedig (8.) azok az elemzések is, amelyek a jogi szövegeket: jogszabálysövegeket, bírói ítéleti indokolásokat, keresetleveleket, fellebbezéseket stb. mint esztétikai értékkel bíró műveket vizsgálják.

Ezek közül a jogi felsőoktatás számára elsősorban az (1.), (2.) és (4.) pont szerinti kutatási tárgyak fontosak. A „jog az irodalomban” tanítása hozzájárul ahhoz, hogy – a hagyományos megfogalmazás szerint – azáltal neveljünk jó jogászokat, hogy a joghallgatókat jó emberré neveljük. Ehhez a tételes jog írott, szó szerinti szövege és az igazságosság (a pozitív jog és a természetjog) kapcsolatának bemutatása, az eseti igazságosság és az ennél többet jelentő, arisztotelészi értelemben vett méltányosság⁶ jogi érvényesítési lehetőségeinek irodalmi – és az ilyen irodal-

¹ Vö. ARISTODEMOU, Maria: *A jog és irodalom tanulmányozása: irányok és kapcsolódások* = Mai angol-amerikai jogelméleti törekvések. Szerk. SZABADFALVI József, ford. BADÓ Attila et al., Miskolc, Bíbor, 1996, 167–198., 194.; H. SZILÁGYI István: *Jog és irodalom = Iustum Aequum Salutare*, 2010, 1. sz., 5–27., 5.

² E ritkán előforduló írások közé tartozik például SÓLYOM Péter: *A művészet szabadsága és az esztétikai ítéletek* = *Iustum Aequum Salutare*, 2007, 2. sz., 95–109.

³ Vö. *Jog és irodalom. A Gutenberg-galaxis fénye*. KISS Anna interjúja NAGY Tamással = *Ügyvédlég*, 2010. május, 10–11.

⁴ Mint például Charles Dickens írásai az árvaházakra vagy az adósok börtönére vonatkozó szabályokat.

⁵ Például Arthur Koestler vagy Albert Camus. Vö. ehhez például TÓTH J. Zoltán: *Irodalom és büntetőjog: Koestler és Camus a halálbüntetésről* = *Studia in honorem István Balogh*. BP., KRE ÁJK, 2007, 117–129.

⁶ Arisztotelész az emberek között előfordulható kapcsolatok alapján az igazságosságnak két fajtáját különbözteti meg: az osztó (disztributív), valamint a kiigazító (helyreállító, reparatív, illetve kiegyenlítő, kommutatív) igazságosságot. Az előbbi az állam által szétosztható javak – anyagi javak, kitüntetések, címek, hivatalok stb. – és az állam által beszedhető terhek – adók, szolgálati kötelezettségek stb. – emberek közti felosztását határozza meg, amely felosztás nem a viszonyosságon (kölcsonösségen), hanem a geometriai (mértani) arányosságon kell, hogy alapuljon. E vonatkozásban az az igazságos ugyanis, hogy aki valamilyen szempontból több mint valaki más, az a javakból is többet kapjon, aki pedig kevesebb, az kevesebbet, mégpedig olyan arányban, amilyen arányban ők maguk is állnak egymáshoz képest. Az igazságosság másik fajtája a kiigazító igazságosság. Minden olyan esetben ugyanis, amikor az emberek közötti arányosság elve nem alkalmazható (például azért, mert az emberek egyenlők és/vagy mert

Részlet
a *Drei Bücher
vom Rechte
des Krieges und
des Friedens*
című,
1707-ben
kiadott kötet
címlapjáról,
az illusztrátor
ismeretlen.
© Wikimedia
Commons

mi művekhez kapcsolódó jogtörténeti – példák alapján történő szemléltetése rendkívül fontos lenne a jogászti etikát jelenleg semmilyen formában nem tanuló jövőző jogászgenerációk egyetemi képzése során. Az e tekintetben leggyakrabban felhasznált művek között találjuk Szophoklész *Antigonéját*, illetve Shakespeare két drámáját, *A velen-
cei kalmárt* és a *Szeget szeggel* címűt. Ahogy József Attila írja: „a törvény szövedéke / mindig fölfeslik valahol”⁷ S ha az igazság, vagy amit annak éreznek, illetve a jog szembe-kerül egymással, óhatatlanul felvetődik a kérdés, mi a jobb: érvényesíteni az eseti igazságosságot, méltányosságot, és ezzel az adott szituációban helyes döntést meghozni, vagy kitalálni a törvény betűjénél, amivel a konkrét esetben

igazságtalan eredményre jutunk, viszont hozzájárulunk a jog kiszámíthatóságához, a jogbiztonsághoz, ami végső soron a formális jogegyenlőség megvalósulását jelenti. Ez különösen fontos a jogbölcsélet oktatásában, mert végigtekintve az elmúlt két és félezer évre, aligha mondható, hogy e két felfogásban objektíve „igazságot” lehetne szolgáltatni, hogy létezne „a” helyes álláspont. Legfeljebb az mondható, hogy némelyek – vagy éppen mi magunk – az egyikben vagy a másikban hisznek/hiszünk. Ha a jövőző jogász idejekorán megismerkedik azzal a ténnyel, hogy a jog nagy kérdéseire nincs egységes és vitathatatlan válasz, és ennek következtében a működő jogban fog találkozni olyan jogászti álláspontokkal – például bírói ítéletekkel –, amelyek a tételes jogi szabályozás előreláthatóságát preferálják azon az alapon, hogy a jogszabályszovegek a jogkereső állampolgárok számára íródnak, és fontos érdek fűződik ahhoz, hogy egy jóhiszemű állampolgár bíz-
son abban, hogy ha a jog általa megismerhető előírásait betartja, akkor az általa ugyancsak megismerhető jogkövetkezményekkel – és csak azokkal – kelljen szembenéznie, ugyanakkor fog találkozni olyan álláspontokkal is, amelyek a tételes jog szövegét csak akkor veszik figyelembe, ha annak eredeti értelemben vett alkalmazása a helyes – vagy szerintük helyes – döntés, ha pedig az valamiért igazságtalan, akkor eltekintenek tőle, azt felülbírálják, átértelmezik.

Valószínűleg a legszélsőségesebb formájában egyik álláspont sem tartható. Az sem helyes, ha a jogi szövegeket betű szerint értelmezzük, amint azt az USA-ban kissé gúnyosan black-letter lawyersnek nevezett formalista jogászok teszik,⁸ vagy ahogy tették azt az angol bíróságok a XIX. század második feléig, néha még abszurdítások árán is ragaszkodni kívánva a szöveghez, és ami miatt így a parlamentnek kifejezetten elő kellett írnia a bíróságok számára olyan trivialitásokat, hogy ha a törvény egyes számot használ, azon a többszöri elkövetést/előfordulást

javak közti felosztásról nem lehet szó), akkor a reparatív igazságosság alapján kell eljárni. Ez a helyzet az emberek közti (jog)ügyletek esetében, amikor pusztán két személy, nem pedig két személy és két tárgy, vagyis összesen négy dolog között jön létre valamilyen viszony. Ekkor ugyanis a (jog)ügylet révén a két egyenlő személy közti viszony megváltozik: az egyik előnyösebb helyzetbe kerül, mint az ügylet előtt volt, a másik pedig hátrányosabbra. Ez azonban eltérést jelent az igazságot megtestesítő közép-től, ezért az állam feladata, hogy ezt az igazságtalanságot megszüntesse, mégpedig úgy, hogy az egyik személynek a jogtalan, igazságtalan hasznából elvesz annyit, amennyivel az a középértéket túlhaladta, és ezt hozzáteszi annak az embernek a kárához, akinek az ügylet veszteséget jelentett. (Ezt nevezi Arisztotelész aritmetikai / számtani / igazságosságnak.) Ezek mellett Arisztotelész az igazságosság egy speciális megvalósulási formájaként fogja fel a méltányosságot, mely része ugyan az igazságosságnak, mégis több annál. A méltányosság ugyanis arra szolgál, hogy az állami normák által – azok általánossága miatt – szükségképpen nyitva hagyott

kérdéseket helyes módon eldöntse, vagyis egyes konkrét esetekben eltérjen a törvény általános rendelkezéseitől, amelyek nem láthatók előre a bekövetkező és eltérő elbírálást érdemlő speciális helyzetet. Ilyenkor a bírónak a méltányosság alapján olyan döntést kell hoznia, amely nem egyezik a törvény szabályozásával, de amelyet egy igazságos törvényhozó hasonlóan rendelt volna alkalmazni, ha már a jog megalkotásakor tudatában lett volna egy ilyen szituáció bekövetkezése lehetőségének. „Tehát a méltányosság lényege: a törvényt helyesbíteni ott, ahol abban az általánosítás miatt hézag mutatkozik.” ARISZTOTELESZ: *Nikomakhoszi etika*. Ford. SZABÓ Miklós, Bp., Magyar Helikon, 1971, 146.

⁷ JÓZSEF Attila: *Eszmélet = Uő: Minden verse és versfordítása*. Bp., Szépirodalmi, 1987, 379.

⁸ A különböző gondolkodású jogászok egyetemi képzéséről szerzett személyes élmények és tapasztalatok alapján ezek rövid összevetését lásd HENSKENS, Alister A.: *Legal Education: Black Letter, White Letter or Practical Law?* = *Newcastle Law Review*, 2005–2006, 81–86.

is érteni kell, vagy ha a törvény azt írja, hogy „man”, azon azt is érteni kell, hogy „woman” stb.⁹ Híres jogtörténeti példa az az 1930-as francia törvény is, amely – egy szövegezésbeli pontatlanság miatt – azt írta elő, hogy a vonat utasainak tilos fel- és leszállni, amikor a vonat nem mozog;¹⁰ természetesen a francia bíróságok nem a szöveg, hanem a józan ész alapján alkalmazták a törvényt. Samuel Pufendorf nyomán szintén nevezetes példa az a bolognai statútum is, amely azt írta elő, hogy aki a nyílt utcán vért ont, azt a legszigorúbb büntetéssel sújtsák – amely büntetésre Pufendorf és William Blackstone, a legnagyobb angol jogász¹¹ szerint természetjogi alapon nem kerülhetne sor azon orvossal szemben, aki egy gutaütött emberen az élete megmentése érdekében eret vág, akkor sem, ha a cselekmény szó szerint beleillik a statútum tényállásába.¹²

A szöveghűség ellentétpárja, a korlátlan morális, szó szerinti igazságszolgáltatás azonban szintén alkalmazhatatlan, mert bírói önkényhez vezet – akkor is, ha ezt utólag formáljogi érvelésbe bújtatják.¹³ A nevezetes „radbruch formula” szerint ugyan az alapvető erkölcsi-igazságossági elvekkel szemben álló normaszöveg nem jog, csak puszta törvény, és a neki való engedelmességet meg lehet, sőt meg kell tagadni¹⁴, miközben mások szerint még a természetjog sem kényszeríthet senkit arra, hogy az életét kockáztassa vagy hagyja elvenni.¹⁵

Az előbbi polémiák gyakorlati példákkal, konkrét – megtörtént vagy fiktív – jogesetekkel való bemutatása mellett az irodalom közvetlen instrumentalista felfogása is használható a jogi oktatásban.¹⁶

Fontos lehet továbbá az is, hogy ha azt akarjuk, hogy a jogász jó ember legyen, akkor empátia szükséges a lai-

kusok irányában. Ez nemcsak az ügyvédekre igaz, hanem – sőt különösen – a hivatalos személyekre, rendőrökre, ügyészekre, bírókra, mert egy laikus számára a jog eleve egy furcsa, rideg, idegen világ, amelyet nem lehet kiismer- ni, és ha ezt az érzést csak fokozzuk, akkor csak azt érzük el, hogy az egyszerű ember nem tisztelni fogja a jogot, hanem félni fog tőle. Franz Kafka *A per* című regényével elég jól szemléltethető ez az érzés a joghallgatókban, és ha elérjük azt, hogy a jövőendő jogászok ne úgy tekintsenek az ügyfelekre, tanúkra, vádlottakra, sértettekre mint a jogi eljárások szükségszerű szereplőire, hanem bele- érezzék magukat a helyzetükbe, és a jog merevségét valamelyest oldják, akkor egy emberközelibb, barátságosabb, jobb jogi eljárási rendszert tudunk teremteni.

És természetesen az irodalmi művek nemcsak az erkölcsös, de a művelt jogásszá váláshoz is képesek hozzájárulni. Erre szintén nagy szükség van, mert egyre inkább afelé tartunk, hogy jogász értelmiségiek helyett jogász technikusokat képezzünk. A jogászhallgatók általános műveltsége és társadalmi, közéleti ismereteinek szintje folyamatosan esik. Egy jogász viszont nem akkor jó jogász, ha végig tudja kattintgatni a cégbejegyzéshez szükséges programot, hanem akkor, ha érti a körülötte fekvő világot. Ehhez egy bizonyos műveltség elengedhetetlen.

A „jog mint irodalom” oktatása úgyszintén nélkülözhetetlen; a jogászok számára ugyanis nemcsak a morális szempontok figyelembevétele lehet fontos jogász munkájuk során, hanem a tételes jog technikai értelemben történő helyes alkalmazása is. A modern jog írott jog: azt az írott jogszabályok vagy más írott jogi normák szövege tartalmazza. Ahhoz, hogy a jog valódi értelmét vagy

⁹ Vö. POKOL Béla: *A jog elmélete*. Bp., Rejtjel, 2001, 54.

¹⁰ Cass. Crim. 8 March 1930, D.P. 1930.1.101. Idézi TROPER, Michel – GRZEGORCZYK, Christophe – GARDIES, Jean-Louis: *Statutory Interpretation in France = Interpreting Statutes. A Comparative Study*. Eds. MACCORMICK, Neil D., SUMMERS, Robert S., Aldershot [etc.], Dartmouth Publishing Company, 1991, 171–212., 192.

¹¹ Vö. BLACKSTONE, William: *Commentaries on the Laws of England. Book the First*. Oxford, Clarendon Press, 1975, 60.

¹² Vö. POSNER, Richard A.: *How Judges Think*. Cambridge, Massachusetts, London, England, Harvard University Press, 2008, 199. Magyarul idézi MOLNÁR András: *Pragmatizmus és legalizmus. Richard Posner és Antonin Scalia a bírói szerepről = De iurisprudentia et iure publico. Jog- és politikatudományi folyóirat*, 2009, 1. sz., 29–68., 38.

¹³ Ezért, véleményünk szerint – epitheton ornansa ellenére – egyáltalán nem volt jó bíró a jogelméleti gondolkodásban híressé-hírhedté vált Magnaud. „Magnaud, a jó bíró” megítéléséhez lásd RADIN, Max: *The Good Judge of Château-Thierry and His American Counterpart = California Law Review*, Vol. 10, Issue 4, 300–310. Magyarul pedig állításunk inverzének alátámasztási kísérletére lásd JAKAB András: *Ki a jó jogász, avagy tényleg jó bíró volt-e Magnaud? = Jogesetek Magyarzata*, 2010, 1. sz., 83–93.

¹⁴ „A nemzetiszocialista »jog« az igazságosság lényegi meghatározó követelménye, az egyenlők egyenlő elbírálása alól igyekszik kivonni magát. Következésképp ennyiben nem is rendelkezik jogi természet-

tel; így pedig nem valamely helytelen jogról van szó, mert egyáltalán nincs benne jog. [...] Hiányzott továbbá a jogi jelleg mindazon törvényekből is, amelyek az embereket alacsonyabb rendűeknek tekintették, és elvitatták tőlük az emberi jogokat. Nem jogi jellegűek továbbá mindazok a kilátásba helyezett büntetések sem, amelyek [...] különböző súlyú büntetettek azonos büntetéssel, gyakran halálbüntetéssel fenyegettek. Mindez csak néhány példa a törvényes jogtalanságra.” RADBRUCH, Gustav: *Törvényes jogtalanság és törvényfeletti jog = Jog és filozófia. Antológia a század első felének kontinentális jogi gondolkodása köréből*. Szerk. VARGA Csaba, ford. VARGA Csaba et al., Bp., Osiris, 1998, 187–194., 191–192. Továbbá: a „bírói »ethos«-nak minden áron – a bíró élete árán is – az igazságosságra kell törekednie.” Uo., 193.

¹⁵ Ezen álláspont filozófiai védelmét lásd például HOBBS, Thomas: *Leviatán vagy Az egyházi és világi állam, formája és hatalma I–II*. Ford. VÁMOSI Pál, Bp., Kossuth, 1999, I., 313.

¹⁶ Például a *Büntények a könyvtárszobából* című kötet egy ilyen kezdeményezés volt, amelyben közismert irodalmi történetek, „tényállások” alapján a hallgatók büntető eljárásjogi iratmintákat ismerhettek meg, vagyis szakjogi ismereteik megszerzésének megkönnyítéséhez a kötet szerzői irodalmi „jogeseteket” használtak fel. Lásd *Büntények a könyvtárszobából. Interaktív iratmintatár büntetőjogi komplex gyakorlathoz és szakvizsgához*. Szerk. KISS Anna, Bp., Complex, 2010

Maerten
De Vos,
Az antwerpeni
brabanti
pénzverde esküje
Lady lustitia
jelenlétében,
1594
© Wikimedia
Commons

lehetséges értelmezési tartományát megállapíthassuk, a normaszöveg mint nyelvi képződmény immanens többértelműsége és homályossága¹⁷ miatt a szöveget különböző módszerekkel értelmeznünk kell. A jogi hermeneutikai eszköztár nem különbözik jelentősen a filológiai hermeneutikai eszköztártól, így a joghallgatók által már a középiskolai tanulmányaik során megismert irodalmi szövegelemzés jó alapul szolgálhat arra, hogy annak mintájára, de azt kiegészítve és pontosítva megismertessük a joghallgatókkal a jogalkalmazás immanens részét, egy-

szersmind előfeltételét jelentő jogi hermeneutikai módszerrel. Anélkül, hogy valaki képes lenne az írott jogi szövegek értelmének feltárására, illetve meghatározott álláspontok melletti szubjektív érvelésre, nem válhat senki jó jogász. A mai magyar jogi oktatás hibája, hogy a mi jogászképzésünk „a” jog megtanítására és annak számonkérésére irányul, előfeltételezve azt, hogy a jogi problémáknak létezik helyes, „a” helyes megoldása, azaz a jog minden kérdésére létezik egyetlen megoldás, amit csak – egymást követő logikai lépcsőfokok végigjárása révén –

¹⁷ Herbert Hart ezt az immanens homályosságot, amely a „határesetek” tömegében szükségképpen érvényesül, „a jog nyitott szövedékének” („open texture of law”) nevezte. Hart szerint a jogi normaszövegnek mint nyelvi jelenségnek mindig van egy „központi magja”, amely a paradigmatis eseteit öleli fel; ám van egy olyan bizonytalan holdudvara is, amelynek az eseteiben nem lehet egyértelműen előre meghatározni, hogy az általános osztályozó fogalmakkal dolgozó jogszabályszoveg rendelkezése kiterjed-e az adott konkrét esetre, vagy nem. „Az általános kifejezésekben nyújtható útmutatásnak... határa van, s ez a nyelv természetében rejlik. [...] A természetes nyelvek meg-

szüntethetetlenül nyitott szövedékűek. [...] A jog nyitott szövedéke azt jelenti, hogy az előforduló magatartásoknak... vannak olyan területei, ahol sok mindennek a kialakítását a bíróra vagy a hivatalos személyekre kell hagyni, akik a körülmények fényében esetről esetre teremtik meg a változó súlyú, versengő érdekek közötti egyensúlyt.” HART, Herbert Lionel Adolphus: *A jog fogalma*. Ford. TAKÁCS Péter, Bp., Osiris, 1995, 149., 151., 159. Hart maga tehát elismeri a szabályok hézagait mint valódi joghézagok közötti bírói jogalkotást. Már csak ezért sem lehet a jog minden körülmények között előre kiszámíthatóságáról beszélni.

meg kell találni. Ezzel szemben sokkal hasznosabb az egyesült államokbeli jogi oktatás azon jellegzetessége, hogy ott a joghallgatókat értelmezni, gondolkodni és érvelni tanítják, belátva azt, hogy nincs mindig objektív igazság, azaz általában mindegyik álláspont mellett fel lehet hozni erősebb vagy gyengébb érveket, a világ pedig nem fekete vagy fehér.

Ha egy jövőendő jogász megismeri mindazokat az értelmezési módszereket és érvelési fogásokat – a jogi hermeneutikát és a retorikát –, amelyeket a kontinentális jogrendszerekhez tartozó magyar jogrendszerben is alkalmaznia kell ahhoz, hogy jogászként boldoguljon, akkor

a jogot jobban fogja érteni és hatékonyabban fogja alkalmazni. Az ügyvédek nyilván az érvelési fogásokat szubjektív alapon fogják alkalmazni, de tulajdonképpen ez is a dolguk; a bíró feladata, és nem az ügyvédé, az, hogy az elfogult értelmezéseket összemérje, és egy védhető értelmezési alapon álló ítéletet hozzon. Vagyis van egy hermeneutikai tér, ami a jogász, így a bíró rendelkezésére áll, ez azonban nem korlátlan – csak az értelmezéssel alátámasztható érvek játszhatnak szerepet a jogalkalmazásban és az érvelésben. És bár elválhat/elválík egymástól a döntés meghozatala és annak indokolása, utólagos igazolása, vagyis – Rüdiger Lautmann szavaival – a formális és az

Antoon
Claeissens,
*Justitia legyőzi
a hét főbűnt*,
1613
© Wikimedia
Commons

informális döntési program, az informális program csak olyan döntési alternatívák közül választhat, amelyek választását a formális program megengedi. (A határ persze lehet képlékeny, de azért léteznek érvek, amelyek nyilvánvalóan a határon kívül vannak.)

A bíróságok a magyar jogrendszerben is a legkülönbözőbb módszereket használják egy-egy többféleképpen értelmezhető jogi normaszöveg értelmének feltárásához. Ha valaki ezeket a lehetséges módszereket ismeri, akkor – technikai értelemben véve – sokkal jobb jogásszá tud válni, de a „jó” ügy képviselője is megkívánja egy jó jogásztól, hogy az elvileg lehetséges érvek közül minél többet felhozzon, mert ezáltal annál inkább megerősíti a bírót abban, hogy végül is az a helyes álláspont, amit ő képvisel.¹⁸

Végül a jogi oktatás a narratív jogtudomány belátásait sem nélkülözheti, egy valódi eljárás, különösen egy tárgyalás és azon belül a tényállás-megállapítás ugyanis mindig a valóság különböző felfogásainak, az ellenérdekű felek, a szakértő(k), az egyes tanúk stb. valóságértelmezésének prezentálására szolgál, ugyanúgy, ahogy egy irodalmi cselekményben is különböző szereplők eltérő nézőpontjain keresztül láthatjuk a valóságot.¹⁹ A tárgyalóteremben tárgyalást vezető bíró valójában nem más, mint egy regény olvasója, aki a kapott – töredékes és elfogult – információdarabok alapján kell, hogy összeállítsa a maga igazságát. Ha a joghallgató figyelmét rá akarjuk irányítani arra a tényleges helyzetre – amelynek tudása nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megértse a jog gyakorlati működését –, miszerint a bíró nem egy automata, hanem egy ember,

a maga szimpátiáival, elfogultságaival, érzelmeivel és képességbeli fogyatékságaival, akkor jó hasznát vesszük, ha a jogi oktatás során a regény történettségét párhuzamba állítjuk a jogi normák alkalmazását előfeltételező bírói ténymegállapítás folyamatával. A bíró számára a tényállás kiderítése olyan, mint az olvasó számára a detektívregény megoldása, azzal a nem elhanyagolható különbséggel, hogy a detektívregényben a történeti tényállás felderítésének folyamata már készen áll – csak el kell olvasni –, míg a bíró azt tevőlegesen alakíthatja, és el is ronthatja.

Ezenkívül hasznos lehet a joghallgató számára annak belátása is, hogy egy tárgyalás sok szempontból hasonlít egy drámához: a tárgyalóterem egy színpad, ahol a dráma szereplői a maguk érdekében (felperes, alperes), avagy a saját logikájuk (tanú, szakértő – ha nem elfogultak) szerint cselekszenek, amiből a bírónak ki kell hámoznia, hogy ki mond igazat, ki hazudik vagy téved, és ez alapján kell felvázolnia, és az ítéleti indokolásban elmagyaráznia, hogy a valóságban mi történt. Valójában a bírósági tárgyalás során az igazán lényeges kérdés ez, és nem a jogi szempontok vizsgálata, mert sokszor – a „könnyű esetekben” – az ügy kimenetele azon dől el, hogy a bíró végül milyen következtetésre jut a történeti tényállás tekintetében. Ha egy joghallgató ezt megérti, megérti a jog praktikus működését is: hogy a bírói ítélet nem egy eleve eldöntött, a jogszabályokból logikailag következő valami, hanem alakítható, és a jogász feladata a tárgyalások során éppen az, hogy az ítéletet alakítsa.²⁰

¹⁸ Érdemes e helyütt megemlíteni azt a friss kutatást, amelynek lefolytatására 2009-ben és 2011-ben került sor, annak érdekében, hogy kiderüljön, milyen értelmezési módszereket használnak ma (és milyen arányban) a magyar felsőbbbíróságok, különösen maga a Legfelsőbb Bíróság (2012. január 1-jétől hatályos nevén a Kúria). Az e kutatás alapjául szolgáló metodológiai klasszifikációt lásd TÓTH J. Zoltán: *A pozitív jogi normák bírói értelmezésének módszertana = Jogtudományi Közöny*, 2012, 3. sz., 93–109. Eredményeit pedig lásd TÓTH J. Zoltán: *A jogértelmezéshez használt módszerek a mai magyar felsőbbbírósági gyakorlatban = Magyar Jog*, 2012, 4. sz., 193–208.

¹⁹ A jog e jellemzőjének megvilágítására példaértékű H. Szilágyi István kezdeményezése, aki az ez iránt érdeklődő hallgatóknak Gabriel García Márquez kisregényének, az *Egy előre bejelentett gyilkosság krónikája*

nikájának a feldolgozásával mutatja be azt a szituációt, ahogy a bírónak a különböző tanúk hézagos és gyakran egymásnak is ellentmondó vallomása, beszámolója alapján kell kibogoznia (ha tudja), hogy mi is történt – a büntetés kiszabása vagy a felmentő ítélet meghozatala ugyanis csak ezt követően történhet meg. E módszer leírását és gyakorlati tapasztalatainak ismertetését lásd H. SZILÁGYI István: *Egy előre bejelentett gyilkosság krónikája. Visszatekintés = Iustitia kirándul. Tanulmányok a „jog és irodalom” köréből*. Szerk. FEKETE Balázs, H. SZILÁGYI István, KÖNCZÖL Miklós, Bp., Szent István Társulat, 2009, 111–132.

²⁰ A misztikumától megfosztott, pragmatikus ügyvédi szerep reális-realista, őszinte és álszentségtől mentes bemutatására lásd *Az ügyvédnek nagy kézikönyve*. Szerk. KISS Daisy, Bp., Complex, 2010, 339–350.